

ALOIS PŘIBYL

Městské pečete a erby na Jihlavsku

II. Město Telč

O vývoji a proměnách znaku města Telče byly až dosud vyslovovány různé názory. Tak např. F. A. Slavík¹ a J. Tiray² uvádějí, že Telč pečetila nejdříve znamením orlice (před r. 1282) a teprve později znakem pětিলisté růže s písmenem M³. Z jakého pramene čerpali tyto svoje údaje o telčské městské pečetě se znakem orlice, mně není známo. Přesto, že jsem pátral v různých archívech po telčských písemnostech, u kterých by mohla být přivěšena pečeť se znamením orlice, nepodařilo se mi takovou listinu s pečetí nalézt. F. Zvolský⁴ pochybuje, že by Telč někdy v 13. nebo 14. století pečetila znamením orlice. Vyloučeno to ovšem není, když víme, že jiná moravská města pečetila podobným znamením. Vojtíšek⁵ uvádí celou řadu českomoravských měst, jejichž pečete jsou známy z 2. poloviny 13. století, a mezi nimi zmiňuje i pečeť města Telče. Jaké znamení měla Telč na své tehdejší pečetě Vojtíšek již neuvádí.

S objasněním významu písmene M pod korunkou, kterou mělo a dosud má město Telč ve znaku, byly dříve velké obtíže. Od 2. poloviny 17. století až téměř do konce 19. století byly názory na vznik a vývoj městského znaku nejasné, neboť se nevědělo, zdali ve znaku města Telče se vyskytuje písmeno M nebo „*znamení na způsob lilium bílého*“ (jak je uvedeno v majestátu císaře Ferdinanda III. z r. 1650). Většina pozdějších badatelů⁶ se kloní k názoru, že ve znaku města

¹ F. A. Slavík, Staré znaky a pečeti městské a vesnické na Moravě, 1906, str. 34.

² J. Tiray, Vlastivěda moravská, II., Místopis Moravy. Jihlavský kraj — Telecký okres, 1913, str. 29.

³ F. A. Slavík, l. c. 1, str. 34 doslova píše: „Telč měla od povýšení na město před r. 1282 ve znaku orlici, potom ve štítu červeném znamení na způsob lilium bílé.“

⁴ F. Zvolský, Znaky moravských měst, 1947, str. 54.

⁵ V. Vojtíšek, O pečetích a erbech měst pražských i jiných českých, 1928, str. 223.

⁶ Např. J. Beringer a J. Janoušek, Město a panství Telč, 1892; F. A. Slavík, l. c. 1, 1906; J. Tiray, 1913, l. c. 2; V. Vojtíšek, l. c. 5; V. Richter, Středověká Telč; J. Rampula, Pověsti a názory o vzniku a vývoji Telče v nejstarší době, 1946 aj.

Telče se uprostřed pětিলisté růže nalézá v semeníku květu písmeno M pod korunkou a nikoliv bílá lilie. Richterův⁷ výklad, že písmeno M pochází od počátečního písmena Menharta I. z Hradce (z let 1348—1366), není správný a byl již odmitnut a vyvrácen J. Rampulou⁸. Ten upozornil, že písmeno M bylo též ve znaku města Dačic v době, kdy Dačice byly zbožím pánů z Hradce. Nutno ovšem zdůraznit, že ve znaku města Slavonic se nacházelo též písmeno M s korunkou na pětিলisté růži a to již na nejstarší známé městské pečeti z r. 1369. J. Rampula se odvolává na názor K. Třisky, tehdejšího archiváře v Jindřichově Hradci, který podává vhodné vysvětlení, proč se ve znaku pánů z Hradce (a měst jim náležejících) objevuje písmeno M.

S názorem Rampulovým a Třískovým lze souhlasit potud, že majuskulní M představuje zkratku jména Marie a současně doklad mariánského kultu z doby Karla IV., i z doby pozdější.⁹ Jelikož písmeno M s korunkou¹⁰ je známo ze znaku pánů z Hradce, kteří se odlišovali od ostatních Vítkovců především zlatou růží v modrém poli, nutno pokládat za velmi pravděpodobné, že původní známý znak a pečeť města Telče (tj. před rokem 1650) pocházejí od některého významného člena rodu pánů z Hradce. S největší pravděpodobností byly mu asi uděleny tehdejší majitelem telčského panství Menhartem I. z Hradce, v době kolem roku 1359 nebo o něco později.¹¹ Že město Telč dostalo právo na městskou pečeť od Menharta I. z Hradce¹² naznačuje jeho velký rozhled a vliv — byl nositelem hodnosti biskupské a kanovnické — a ještě se těšil přízni tehdejších nejvyšších představitelů feudální společnosti, císaře Karla IV. a pražského arcibiskupa Arnošta z Pardubic.

Omyl, uvedený v majestátu Ferdinanda III. z r. 1650, byl hlavní příčinou, že se v pozdějším zobrazování městského znaku na budovách a na pečetích města Telče uvádělo písmeno M (s korunkou) jako bílá lilie. V uvedeném majestátu se píše doslova toto: „*štit obdýlný naskrz rovný, červené nebo rubínové barvy, v němž od spodku litera W, kterouž vlastní jméno nadepsaného Wylíma hraběte Slawaty, jakožto nynější vrchnosti jich, vyznamenává; nad tauž literou jest znamení na*

⁷ V. Richter, Středověká Telč, 1941.

⁸ J. Rampula, Pověsti a názory o vzniku a vývoji Telče, 1946, str. 40—41.

⁹ V jindřichohradeckém zámku je např. malá kaple Matky Boží, deskový obraz Panny Marie s dítětem (z r. 1450—1460), reliéfní dřevořezba Zvěstování Panny Marie (z 15. století) aj., které jasně dosvědčují kult Panny Marie a úctu pánů z Hradce jejímu jménu.

¹⁰ Marie a koruna souhlasí s tehdejší představou, že Marie Matka Boží (Kristova) byla královnou nebes, a proto byla vždy zobrazována s královskými insigniemi.

¹¹ Toto datum (r. 1359) mluví pro udělení práva vlastní městské pečeti, resp. i znaku proto, že v tomto roce byla již v podstatě dokončena výstavba města, vybudována řádná městská správa a založena též městská kronika.

¹² A. Sedláček, Hradky IV, 1933, str. 35 poznamenává, že Menhartovi I. z Hradce říkali často „pan Menhart Hergothilf“, neboť toto heslo používal a dokonce nechal vyrýt na svoji pečeť.

způsob lilium bílého, jehož oni Telečtí v erbu svém od starodávna užívají. Nad tím vším koruna zlatá královská, a nad níž růže bílá, kterouž dva angelé, ten pak po levé straně štítu pravou, a druhý po pravé straně levou, a zase ten po levé straně levou a druhý po pravé straně pravou rukou drží, jakž to vše utipem a uměním mistrovství malířského uprostřed listu neb majestátu tohoto vymalováno a barvami hojněji vysvětleno jest." Že skutečně původní předslavatovský erb města Telče pocházel od pánů z Hradce, resp. od jeho význačného člena Menharta I. z Hradce, objasní popis erbů těchto význačných korouhevních pánů, z čehož vyplýne nápadná shoda mezi znakem pánů z Hradce a znakem města Telče.

V nejstarším znaku pánů z Hradce je zlatá růže v modrém poli s červeným semeníkem uprostřed (srovn. u Aula Caroli aj.). Jako klenot se často užívá rovněž zlatá růže nebo dvě koule s vějířovitou ozdobou. To lze spatřit na starých pečetích různých členů tohoto rodu, např. u Vítka z Hradce (kolem r. 1220), u Oldřicha z Hradce (1276) aj. Teprve později užívá Oldřich z Hradce (kolem r. 1300) na své pečetě dva štíty; na prvním je pětistá růže a na druhém znamení obrácené kotvy. Nad přílbou jsou jako klenot dvě koule s vějířovitou ozdobou. Znak Jindřicha ml. z Hradce (r. 1382) je již rozdělený (čtvrcený) na čtyři pole a nad ním gotické písmeno M s korunkou. V pravém horním a levém dolním poli je růže, kdežto horní levé a dolní pravé pole je prázdné, resp. mřížované. U Jana z Hradce (mezi r. 1384—1385) se na jeho pečetě i v erbu vyskytuje hradecká růže, ale vedle štítu lze pozorovat písmeno M pod korunkou. Naproti tomu Heřman z Hradce (1383—1388), Jan z Hradce (1388) a Menhart II. z Hradce (1411) mají erb napříč dělený, přičemž horní třetina je zlatá a dolní dvě třetiny červené. U Menharta II. z Hradce je vedle erbu písmeno M s korunkou. Jako klenot mají všichni tři uvedení členové hradeckého rodu zlatou růží. V erbu a na pečetě Jindřicha z Hradce (od r. 1491) se nalézají čtyři pole; v tomto čtvrceném štítě se vyskytuje v pravém horním poli zlatá růže v modrém, v druhém (horním levém) svrchní pruh (patrně týchž barev, jaké známe u Heřmana, Jana a Menharta II. z Hradce), v třetím (dolním pravém) poli je kotva a v posledním (čtvrtém) se objevuje známé nám již písmeno M s korunkou.¹³ Tento znak s určitými obměnami byl pak používán dalšími členy rodu pánů z Hradce. Tak např. Adam I. z Hradce (1524) měl též čtvrcený erb. V pravé horní čtvrti byla obvykle umístěna zlatá růže v modrém poli, levé horní pole bylo napříč rozděleno na dvě stejné

¹³ Písmeno M (pod korunkou) samotné, jako zvláštní znamení pánů z Hradce, se nalézá na několika místech v jindřichohradeckém zámku. Toto písmeno s korunkou se střídá s růží v erbu vytesaném (vpravo nahoře) na náhrobku Magdalény z Gleichenu z r. 1492 (umístěném v kostele sv. Jana Křtitele v Jindřichově Hradci). Na vedlejším čtvrceném erbu téhož náhrobku je opět první a čtvrté pole napříč dělené, a v druhém a třetím poli je normální položená kotva. Za každým zmíněným znakem je štítonoš, který jej drží. Písmeno M pod korunkou v erbu je vymalováno též na domě čp. 157—I v Jindřichově Hradci a pochází (spolu se zbytky maleb českých patronů) z 2. poloviny 16. století.

části, z nichž horní byla zlatá a dolní červená; v pravé dolní části bylo písmeno M s korunkou v modrém poli a v poslední (dolní levé) čtvrti byla zlatá kotva v poli modrém. Jako klenotu užíval Adam I. z Hradce obvykle modrá křídla. Mezi posledními členy rodu pánů z Hradce měl pro Telč největší význam Zachariáš z Hradce, který dal přestavět telčský hrad na renesanční zámek. Proto zde uvádím podrobný popis jeho erbu, který jest uveden na přední straně olomoucké knihy Zachariáše z Hradce z let 1573—1587, uložené v zemských moravských deskách. Erb Zachariáše z Hradce je rozdělen na čtyři stejná pole. V pravém horním (tj. nejčestnějším) je zlatá růže v modrém poli. Levé horní pole je napříč rozděleno na dvě stejné části; horní část je zlatá a dolní červená. V pravém dolním poli je bílé písmeno M se zlatou korunkou v modrém poli a v levé dolní části erbu je zlatá obrácená kotva v modrém poli. Příkrývadla (fafrnochy) jsou modrá a zlatá. Nad turnajovou přilbou se vyskytuje pár rozevřených křídel a mezi nimi zelený věneček se zlatými růžemi, jejichž semeníky jsou červené. Pravé křídlo je červené, levé opět modré se zlatými srdíčky pravidelně po křídle rozmístěnými. Naproti tomu na kamenných erbech Zachariáše z Hradce, umístěných na různých místech telčského zámku, se spatřuje věneček v prvním poli čtvrceného znaku, v druhém pak rozdělené pole, ve třetím písmeno M pod korunkou a ve čtvrtém kotva.

Věneček, který je u Zachariáše z Hradce uveden v klenotu mezi orlími křídly a po druhé v pravém horním poli, má Adam II. z Hradce a jeho syn Jáchym z Hradce (1589) v horním pravém poli a původní znak (zlatá růže v modrém poli) je v malém středním štítku. Ostatní pole čtvrceného znaku jsou jako u Zachariáše z Hradce a ostatních členů tohoto rodu. Jako klenot těchto posledních dvou pánů z Hradce (otce a syna) jsou modrá křídla pokryta zlatými srdíčky. U posledního mužského člena tohoto rodu (Jáchyma Oldřicha z Hradce) je mezi obě orlí křídla vložen ještě zelený věneček (viz pečeť přivěšená k privilegii města Polné z r. 1597).

Když rod pánů z Hradce vymřel r. 1604 posledním mužským potomkem Jáchymem Oldřichem z Hradce, převzal jejich dědictví i erb (s povolením císaře) do svého rozhojněného znaku Vilém Slavata hrabě z Košumberka jako manžel sestry posledního z hradeckých pánů. Ve znaku a na pečetích Viléma Slavaty se objevuje znak pánů z Hradce v levé polovině aliančního znaku (v pravé polovině je jeho původní erb) a ve středu tohoto spojeného znaku bývá malý štítek se zlatou růží v modrém poli. Původní písmeno M s korunkou je u Slavatů považováno za bílou lilii v modrém poli. Pozdější členové slavatovského rodu měli ve středním štítku uprostřed písmeno F III (značící jméno Ferdinanda III.) v bílém poli (pruhu), nad tímto pruhem byl pruh červený a pod středním bílým pruhem (s písmenem F III) byla zlatá růže v modrém pruhu.

Z naznačeného vývoje znaku pánů z Hradce jasně vyplývá, že písmeno M pod korunkou se počalo používat některými členy tohoto rodu již ve 14. století. Toto písmeno si přisvojili i někteří Rožmberkové (např. Petr z Rožmberka, 1354

až 1384 aj). Také M. Kolář se domnívá, že písmeno M je začátečním písmenem jména P. Marie a že svědčí o rozšíření mariánské úcty. Jak jsem se zmínil výše, jméno M pod korunkou skutečně představovalo začáteční písmeno jména Panny Marie a bylo později (jak ve znaku hrabat Slavatů, tak i ve znaku Dačic a Telče) zaměněno za bílou lilii, což zavinila neznalost významu původních heraldických znamení erbu pánů z Hradce a tím i erbů měst jim náležejících (Jindřichova Hradce, Telče, Dačic a Slavonic).

V mnoha našich archívech jsou uloženy listy a listiny, vydané kdysi telčskou obcí, u nichž jsou přivěšeny nebo přitištěny městské pečeti. Pokud jsem měl příležitost je zkoumat, všechny byly zhotoveny z červeného pečetního vosku. Pro přehled zde uvádím obsahy několika telčských listin, psaných vždy v českém jazyce, s poznámkami o přivěšených městských pečetích. V dalším odstavci je uveden podrobný popis všech dosud zjištěných pečetí a zachovaných pečetidel, spolu se zjištěnou dobou jejich používání.

1. Pergamenová listina ze dne 9. XI. 1440 (sign. 11 — Měst. archív Telč), vydaná městem Telčí, ve které celá telčská obec potvrzuje nadání Jana z Meziříčí sedm kop grošů českých věčného platu kněžím aj. Listina je psána v českém jazyce; k ní je přivěšena velká městská pečeť z červeného vosku s pětilistou růží. V semeníku květu uprostřed růže je gotické majuskulní písmeno M pod korunkou. Kolem je legenda: † * SIGILLVM.CIVITATIS*IN TELTSh. Pečeť je kruhovitá o průměru 52—53 mm (samostatná listina má rozměry: délku 29 cm, šířku 17,7 cm a plíku 2,75 cm).

2. Pergamenový list z 15. III. 1463 (sign. č. 14 — Měst. arch. Telč), ve kterém „Purkmistr a rada města Telče z nařízení Václava z Maříže, purkrabího na Telči, urovnávají spor o studnu mezi Vaňkem a Stuchlíkem, lidmi ze Studnic“. K této městské písemnosti (v českém jazyce) je přivěšena malá městská pečeť z červeného vosku s pětilistou růží. Uprostřed semeníku květu je gotické majuskulní M pod korunkou, i když špatně zřetelné. V pásce kolem růže je opis: SECRETVM CIVIVM CIVITATIS TELCZ. Samotný sekret je kruhovitý o Ø 26 mm.

3. Pergamenová listina z 9. IV. 1586 (sign. č. 53 — Měst. arch. Telč). Obsah: „Purkmistr a rada města Telče se zavazují, že budou podle daných předpisů svědomitě spravovat nový špitál u Matky Boží na Starém městě etc.“ U této pergamenové listiny je přivěšena z červeného vosku velká pečeť města Telče, táž jako u listiny č. 1 z 9. XI. 1440 s opisem: † * SIGILLVM . CIVITATIS *IN TELTSh.

4. Na dalším listu ze dne 5. X. 1707 (sign. IV-14.274 — Archív hl. města Prahy) potvrzuje „purkmistr a rada města Telče řádný původ Františka Basla a vydávají mu o tom doklad“. Při dolním okraji (plíce) je z červeného vosku pod papírovou clonou přitištěna velká městská pečeť z r. 1650. V barokním kartušovitém znaku je uvedena lilie pod korunkou a pod ní písmeno W. Nad erbem je ko-

runa a nad ní pětistá růže, kterou drží z každé strany dva andělé. Táž pečeť je přitištěna u řady dalších městských písemností, počínaje rokem 1650 a konče v druhé polovině 18. století.

Ze studia pečeti, přivěšených nebo přitištěných u různých městských písemností, a zachovaných typářů jasně vyplývá, že jednotlivé městské pečeti byly používány telčskou obcí v této časové posloupnosti:

1. Nejstarší známou a skutečně dokázanou pečeť je velká pečeť města Telče s pětistou růží, kterou zmiňuje V. Vojtíšek¹⁴. Pečeť je kruhovitá o průměru 52–53 mm¹⁵. Ve vnitřním kruhu o $\varnothing$ 38 mm je volně položena pětistá růže, mající ve středu semeníku květu gotické majuskulní písmeno M pod korunkou. Vnější okraje každého listu růže jsou po stranách zakulacené a jejich střed vybíhá vždy v zašpičatělý hrot. Opis je umístěn v pásce 7,0 mm široké, omezené po každé straně jemnými perlovci, a zní: † * SIGILLVM . CIVITATIS * IN TELTSCh *. [Mezi počátečním písmenem S (ve slově SIGILLVM) a posledním h (ve slově TELTSCh), se vyskytuje křížek a vedle něho šesticípá hvězdička.]

Tato nejstarší dosud známá telčská městská pečeť je otištěná vždy v červném vosku a je přivěšena k mnoha městským písemnostem z let 1440 až 1586. Podle zachovaných zpráv se jí používalo až do r. 1645, kdy se měla ztratit při vojenském vpádu do Telče. Kdy a kde byla tato pečeť zhotovena, nelze dnes bezpečně stanovit. Jistě to bylo před rokem 1440, od kdy známe její první otisk. S největší pravděpodobností lze předpokládat, že budou ještě nalezeny starší městské písemnosti s touto pečeť, neboť podle tvaru a rytby pečeti se lze domnívat, že její původní typář byl zhotoven již v 2. polovině 14. století.¹⁶

2. Další gotickou pečeť města Telče je malý kruhovitý sekret s pětistou růží o průměru 26 mm. Růže je volně vložena do vnitřního kruhu pečeti o $\varnothing$ 15 mm a nese patrně uprostřed semeníku květu růže rovněž písmeno M pod korunkou, ačkoliv u většiny mnou zkoumaných pečeti jsem toto písmeno nezjistil,

¹⁴ V. Vojtíšek, 1928, l. c. 5, str. 53.

¹⁵ V časopise *Mitteilung der k. k. Central-Commission etc.*, N. F. 1887, str. CXIV, obr. 18, je vyobrazena další pečeť města Telče. Tato pečeť má v obraze rovněž pětistou růži a stejnou legendu, ale podle uvedeného popisu měří jen 39 mm. Patrně jde o novou pečeť města Telče. Zdá se, že tato další pečeť má, je-li ovšem správně kreslena, méně vykrojené listy pětisté růže a legenda se v detailech liší. Sám jsem ji zatím nikde v archivech nezjistil.

¹⁶ Ve sbírkách Okresního muzea v Telči jsou uloženy dva odlitky této velké pečeti (sádrový a voskový). Oba odlitky byly patrně zhotoveny v druhé polovině 19. století nebo na počátku tohoto století. Nutno ale připomenout, že podle majestátu císaře Ferdinanda III. z r. 1650 se toto městské pečetidlo ztratilo při vojenském vpádu do Telče r. 1645. Proto z obavy před jeho zneužitím si město Telč vyžádalo nový městský znak, který pak byl vyryt na nové pečetidlo. F. Zvolský, *Znaky moravských měst*, 1947, str. 55, připomíná, že toto staré pečetidlo s růží bylo opět nalezeno. Snad byly výše zmíněné odlitky zhotoveny tímto znovu nalezeným typářem, který se dnes ve sbírkách telčského muzea nenalézá.

neboť nebyly vždy nejlépe zachovány. Legenda je umístěna v pásce 4,5 mm široké a zní: SECRETVM CIVIVM CIVITATIS TELCZ. Všechny zjištěné pečete tohoto typu byly otištěny v červeném vosku. Kdy byla tato malá pečeť (sekret) zhotovena, nelze dnes rovněž říci, ale zcela jistě se tak stalo před r. 1463, neboť toho roku byla již přitištěna k listu vydanému městem Telčí (na den sv. Longina, tj. 15. III. 1463 — srovn. list č. 14 — Měst. arch. Telč). Jak dlouho byla používána, bezpečně nevíme; pravděpodobně se tak dalo až do počátku 17. století, neboť po r. 1620 známe již novou městskou pečeť, kterou zde popisují níže pod č. 3.

3. Jiný, větší městský sekret tvoří kruh o průměru 36 mm; ve vnitřním kruhu o Ø 22 mm je volně vložena pětistá růže, která vyplňuje téměř celý vnitřní kruh. Každý list růže je na konci uprostřed zašpičatělý a po stranách vykrojovaný. Na vystouplém semeníku květu je umístěno majuskulní písmeno M a nad ním královská korunka. Opis je umístěn v pásce 3,3 mm široké, která je z vnější i vnitřní strany omezena slabou lištou; je vytvořen v renesanční (humanistické) majuskule: *SECRETVM* MINOR *CIVITATIS* TELCZ. Vnější okraj pečeti je lemován věnečkem (patrně vavřínovým), složeným z podél i napříč dělených drobných lístků nebo jehliček; jeho šířka kolísá mezi 1,8—1,9 mm. Věneček není na žádném místě přerušen, takže lístečky se kladou za sebou ve směru hodinových ručiček, tj. zprava doleva. Naproti tomu vnitřní kruh pečeti je z výrazného perlovce.

Od této pečeti se zachoval původní typář, který je uložen v Okresním muzeu v Telči (pod č. G5). Je zhotoven z mosaze a má, jak již bylo uvedeno, průměr 36 mm; jeho rytá deska je asi 5 mm silná. Držadlo je hladké, nezdobené, z téhož kovu, dlouhé asi 30 mm, uprostřed vykrojované a na konci se pozvolna kónicky zužuje, avšak jeho střední část je rovná a 9 mm široká. V nejširším místě měří 29 mm a v nejúžším (tj. mezi jeho nejrozšířenějším místem a bází) jen 17 mm. Kdy byl tento typář zhotoven, nelze dnes bezpečně říci, ale s největší pravděpodobností se to stalo kolem roku 1620 nebo i dříve, neboť pečete jím zhotovené známe z různých městských (telčských) písemností, počínaje r. 1621 a konče r. 1645.

4. Roku 1650 vznikla nová velká městská pečeť (typář) s nově upraveným městským znakem a českou legendou. Pečeť má v průměru 58 mm; ve vnitřním kruhu je umístěn rozmnožený znak města Telče, držený z obou stran anděly-štíto-noši. Tento vnitřní kruh má v průměru 40 mm. Je do něho vložen ozdobný, napříč dělený erb; v horní části erbu je „*znamení na způsob lilium bílého*“, v části dolní pak písmeno W. Nad erbem je pěticipá královská koruna a nad ní pětistá růže, kterou z každé strany drží andělé; pravý anděl podpírá levou rukou růži a pravou štít, kdežto levý pravou růži a levou levý roh erbu. Erb je 25 mm dlouhý, při spodu uprostřed vykrojený a 19 mm široký (měřeno při horním okraji). Legenda je česká, v majuskule, je umístěna v pásce 5 mm široké a zní: † PURG-MISTR. A. RADDA. MIESTA. TELCZE. LETA. PANIE. 1650 (srovn. obr. 1—2

na tab. I.) Vnější okraj této pečeti je tvořen ozdobným vavřínovým věncem, jehož lístky jsou složeny ze tří dílů; nahoře uprostřed, dole i po stranách je věneček přerušován zdobenými převázanými páskami. V horní polovině pečeti směřují lístečky vavřínového věnečku nahoru, v půli dolní zase naopak — dolů.

Tato pečeť byla zhotovena roku 1650, jak je uvedeno přímo v textu legendy, a od té doby se jí používalo celou druhou polovinu 17. a větší část 18. století. Od této pečeti je zachován původní typář, který je nyní uložen ve sbírkách Okresního muzea v Telči pod č. G 3. Pečetidlo je mosazné, hladké, nezdobené, má průměr 58 mm a tloušťka pečetní desky měří 8 mm. Držadlo je pevné, nesklopné, 25 mm dlouhé a 23 mm široké. V jeho horní polovině je provrtán kruhový otvor o průměru 4 mm, který zřejmě sloužil k provléknutí řetízku. Obraz pečetidla je po umělecké stránce skvěle proveden. Kde byl typář zhotoven, zatím nevíme.

5. Týž obraz jako má výše popsaná pečeť z r. 1650, má i další menší městská pečeť z téhož roku (1650). Rozdíly spočívají pouze v odlišných rozměrech. Malá pečeť má v průměru 42,5 mm. Rovněž od této menší městské pečeti se zachoval typář, který je mosazný; tloušťka mosazné pečetní desky je 7,0 mm. Držadlo je hladké, 25 mm dlouhé a na konci asi 9,0 mm široké. Při horním okraji je držadlo provrtáno. Typář je též uložen ve sbírkách Okresního muzea v Telči pod č. G 4.¹⁷

Tato menší pečeť se používala spolu s větší ve stejném časovém období, zřejmě pro méně důležité úřední písemnosti.

6. O rok později (1651) byl zhotoven typář rychtářské pečeti, který se rovněž dochoval a je též uložen v Okresním muzeu v Telči pod č. G 6. Tato rychtářská pečeť je kruhovitá o průměru 29 mm. Ve vnitřním kruhu, jehož průměr obnáší 20 mm, se nalézají dva andělé, kteří drží z každé strany písmeno W, nad kterým se vznáší královská pěticípá koruna s ozdobami v podobě stuhy na každé straně. Pod písmenem W je prostá pětistá růže s dvěma lístečky a stonkem, jehož dolní konec je zasazen do naznačené země. Opis (v majuskule) je v pásce 3,0 mm široké a zní: * .PECZET : RICHTARZE : MIESTA : TELCZE. LETA. 16.51. Vnitřní kruh je oddělen od legendy lištou (rýhou v typáři); vnější část (okraj) pečeti je zdoben rovněž lištou, ale mnohem širší. Uvedená rychtářská pečeť byla v užívání od r. 1651 až do počátku 18. století, případně i déle.

Zachovaný typář je stříbrný; tloušťka pečetní desky měří 2,0 mm a k ní přiléhá 7,5 mm vysoká okrajová hrana, do které bylo patrně původně zasazeno čtyřhranné držadlo o $\varnothing 21 \times 21$ mm.

7. Roku 1655 si dalo město Telč vyrýt další malou kruhovitou městskou pečeť o $\varnothing 26$ mm. Vnitřní kruh pečeti je značně velký, neboť měří kolem 20 mm;

¹⁷ F. Zvolský, lit. 4, 1947, str. 55, připomíná k pečetím města Telče, že „podle dnešních pojmů nejsou andělé v něm pouhými strážci znaku, nýbrž vlastně erbovním znamením, i když víme, že jejich původní určení nebylo takové. Nelze proto anděly ze znaku libovolně odstranit“.

v jeho středu je umístěn napříč dělený městský erb s lilií v horním poli a s písmenem W v poli dolním. Erb je vykrojovaný, asi 12,8 mm dlouhý a 10,0 mm široký (měřeno při horním okraji erbu). Nad ním je královská koruna. Po stranách štítu jsou andělé, kteří jednou rukou drží nad korunou se vznášející pětistolistou růží a druhou samotný štít. Opis je vytvořen v humanistické majusku a zní: + SIGILLVM + CIVITATIS + TELCZENSIS. 1655. Páska, v níž se tento opis nalézá, je 2,8–2,9 mm široká. Vnější okraj pečeti je zdoben lištou.

Tato menší městská pečeť se používala v druhé polovině 17. století až do doby, kdy byla (kolem roku 1782) nahrazena novou, se stejným opisem. Její otisk je uložen ve sbírce odlitků pečeti ve Státním archivu v Brně pod č. 707. Typář k této pečetí neznáme.

8. Roku 1782 byla zhotovena další nová menší pečeť města Telče; pečeť má v průměru 33 mm a je v ní umístěn známý městský znak. V erbu napříč děleném je v horním poli neúplná lilie a v dolním písmeno W. Nad jednoduchým, dole uprostřed dovnitř zaříznutým erbem se vznáší pěticípá královská koruna a nad ní opět pětistolistá růže. V pásce koruny je osm perel. Z každé strany stojí na ozdobách anděl, který jednou rukou drží růží a druhou samotný erb; délka erbu měří 13 mm a šířka 9 mm. Kolem městského znaku (s výjimkou nahoře) je nápis: SIGILLUM CIVITATIS TELCZENSIS. 1782. Vnější okraj této malé pečeti je ozdoben věnečkem, jehož dvojdielné lístečky probíhají dokola ve směru hodinových ručiček.

Od této pečeti je zachováno železné pečetidlo, které je kruhové o Ø 33 mm; síla (tloušťka) pečetní desky je 4,8 mm. Rukovět pečetidla je rovněž železná, hranatá, asi 90 mm dlouhá. Rovněž toto pečetidlo je uloženo ve sbírkách Okresního muzea v Telči pod č. G 28. V používání bylo od roku 1782 až do 1. poloviny 19. století.

9. O něco mladší je další malá městská pečeť, která je rovněž kruhovitá o průměru 33 mm. Uvnitř pečeti je umístěn jednoduchý znak, dlouhý 11,5 mm a široký 7,5 mm, při spodu dovnitř zaříznutý a napříč rozdělený. V horní půli erbu je lilie a v dolní písmeno W. Nad erbem se vznáší královská koruna a nad ní pětistolistá růže. Znak i růží drží z každé strany anděl. Legenda je kolem znaku i pod ním, dvojjazyčná, německy a česky, a zní: GEMEINDEVORSTAND D. STADT. PŘEDSTAVENSTVO OBCE M. (a pod erbem) TELTSCH (a pod tímto slovem ještě) TELČE. Vnější okraj této městské pečeti je z vystouplého perlovce.

Zachované pečetidlo (uložené v Okres. muzeu v Telči pod č. G 14) je mosazné o Ø 33 mm. Síla (tloušťka) pečetní desky typáře je 4,8 mm. Držadlo je kulaté, 36 mm dlouhé a k němu je připevněno ještě držadlo dřevěné, asi 90 mm dlouhé. Pečetidlo zřejmě vzniklo v souvislosti se zrušením úřadu purkmistrovského a zavedením nového způsobu volby městské rady někdy koncem osmdesátých let 18. století, popříp. později. Jeho používání trvalo asi do konce 1. poloviny 19. století, resp. i o něco déle.

10. Nejmladší pečetí města Telče je pečeť s českou legendou; pochází asi z konce 19. nebo počátku 20. století. Její typář se rovněž zachoval a je uložen v Okres. muzeu v Telči (pod č. G 69). Typář je kruhovitý o průměru 36 mm. V jeho středu pečetní plochy je umístěn malý znak města Telče s lilií v horní půli a písmenem W v půli dolní. Nad znakem je opět královská koruna a nad ní pětilistá růže.¹⁸ Z každé strany drží znak a růži anděl, stojící na ozdobách z květin. V legendě je: PŘEDSTAVENSTVO MĚSTA TELČE. Poblíž vnějšího okraje pečetí je umístěna vlnovitá lišta.

11. Na pečetí a razítku městského špitálu v Telči se objevuje různě uspořádaný městský znak. Tak na jedné pečetí je jednoduchý znak s pětilistou růží, nad znakem se vznáší koruna a pod ní lilie. Z každé strany erbu stojí anděl. Legenda je německá. Pečeť je oválná, o rozměrech 33 × 28 mm.

Na razítku je uprostřed městský znak s pětilistou růží a nad znakem je lilie. Kolem něho jsou ozdoby a v nápisu, který je rovněž německý, je uvedeno: Amt des Stadt teltscher Bürger-Spitals. Razítko je slabě oválné, 35 mm dlouhé a 32 mm široké. Okraj razítka je z perlovce.

Přehlédneme-li všechny zjištěné a výše popsané pečetí města Telče, vidíme, že na všech je pětilistá růže, původní znak bývalé vrchnosti — pánů z Hradce. Stejně erbovní znamení (pětilistá růže) se vyskytuje ve znaku a na pečetích měst Dačic a Slavonic. Ve znaku Dačic je nejen pětilistá růže, ale i písmeno M pod korunkou. Naproti tomu ve znaku města Slavonic spatřujeme čtvrcený štít, v jehož horním pravém a dolním levém poli je pětilistá růže a v levém horním poli se objevuje zlatá mříž se železnými špicemi visící na zlatém řetěze. V dolním pravém poli je zlatá palisáda. Tento znak dostalo město Slavonice roku 1651 od císaře Ferdinanda III. Nad přilbou, v jejíž spodní části vidíme písmeno W, je bílý okřídlený anděl, držící v pravé ruce palmovou ratolest a v levé hořící pochodeň. Na městských pečetích ze 14. století i později je obvykle pětilistá růže s písmenem M pod třícípou královskou korunkou na každém lupenu růže.¹⁹ Z tohoto vzájemného srovnání vyplývá, že páni z Hradce dovolili svým poddanským městečkům, aby pečetily jejich původním rodovým znamením, tj. pětilistou zlatou růží v modrém poli a zlatým písmenem M pod korunkou. V. Vojtíšek²⁰ se domnívá, že mezi pečetěmi měst Slavonic a Telče je nápadná shoda, takže lze s největší pravděpodobností předpokládat, že vyšly z rukou jednoho a téhož mistra. S tímto Vojtíškovým názorem lze plně souhlasit.

¹⁸ Znakem pětilisté růže pečetily též obce Mrákotín, Pavlov, Studená, Třeštice, Želetava a Lhotecká rychta. Ve znaku Čenkova u Třeště je podle F. A. Slávik a, Staré znaky a pečetí etc., 1906, str. 6, „Koruna nahoře ve štítu, dole lilie“.

¹⁹ Srovnej F. Čáda, Pečetidla českých měst a obcí z archivu Národního muzea v Praze — Časopis Společ. přátel starožit. českých, r. XXXIV, 1926, tab. II a IV; V. Vojtíšek, lit. 5, 1928, obr. 15 na str. 55; F. Zvolský, lit. 4, 1947, str. 52.

²⁰ V. Vojtíšek, l. c. 5, 1928, str. 196.

Nejstarší písemná zpráva o Třešti pochází z r. 1349 a mluví se v ní o vsi Třešti (villa Triesch). V dochované listině z r. 1349 je vlastně zmínka o třeštském farním kostele. Kolem r. 1350—1358 je připomínán Záviš z Třeště, který byl držitelem třeštského zboží. O něco později (kolem r. 1355) přiřkl moravský sněm toto třeštské zboží Štěpánovi z Březnice a ze Šternberka v hodnotě 1500 hřiven pr. gr., které tím vlastně Záviš z Třeště ztratil. O tři roky později (1358) koupil třeštský statek a další obce od Štěpána z Březnice moravský markrabě Jan Jindřich za 1500 hřiven pr. gr. Tento kníže nedržel Třešť dlouho, nýbrž ji obratem prodal spolu se vsí Bukovou²¹ a Jezdovicemi Jaroslavu ze Šternberka za stejný obnos 1500 hřiven pr. gr. Šternberský rod se zde udržel přes 130 roků. Dne 29. IX. 1464 uděluje Zdeněk Konopištský ze Šternberka, známý odpůrce krále Jiřího z Poděbrad, Třešti právo na odúmrť a poprvé ji nazývá městečkem.²² Když Jan Václav Vencelík z Vrchovišť a na Třešti²³ potvrzuje ve své česky psané listině (ze 14. II. 1605) dřívější práva na odúmrť, udělená již Zdeňkem ze Šternberka a jeho předky Václavem a Křištofem z Vrchovišť a Žirovnice, jmenuje Třešť výslovně městečkem. Totéž činí i Ferdinand sv. pán z Herberštejna (14. VI. 1628) a po něm Křištof Ehrenreich Geyer z Edelbachu (r. 1659), kteří rovněž potvrzují městečku Třešti, jako její majitelé, právo na odúmrť a označují ji jako městečko (Markt). Na město byla však Třešť povýšena teprve roku 1901 a diplomem Františka Josefa I. z 23. II. 1902 jí bylo uděleno výsadní právo na městský znak. V tomto diplomu sepsaném v českém jazyce je popisován městský znak takto: „*V modrém štítu na pravo vzprímený a vykračující stříbrný jednorožec s jazykem vyplazeným a ohonem zdviženým*“. Diplom je uložen v Okresním archívu v Třešti.

Při pátrání po písemnostech vydaných městysem Třeští jsem našel několik archiválií, uložených hlavně v Městském archívu v Jihlavě a ve Státním archívu v Brně, u kterých jsou přivěšeny nebo přitištěny městské pečeti. Pro přehled zde zmiňuji jen tyto:

1. Papírový, německy psaný list z r. 1524, ve kterém sděluje purkmistr a pří-

²¹ Podle F. A. Slavíka, lit. 1, Staré znaky a pečeti etc., 1906, měla Buková u Třeště ve znaku buk (omylem uvedeno dub).

²² V. Richter, K nejstarším dějinám Třeště, 1953, str. 33, se domnívá, že městečko Třešť bylo dodatečně vysazeno vedle starší původní vsi Třeště, a dokládá to mnoha důvody a připojeným schématem (obr. 3 na str. 41).

²³ V původním znaku Vencelíků z Vrchovišť byl zlatý jednorožec ve skoku doprava v modrém poli. Když jím byl erb dne 9. VI. 1492 polepšen císařem Bedřichem, byl původní jednorožec umístěn v horním pravém a dolním levém modrém poli. Do levého horního bílého pole byl dán jestřáb přirozené barvy a do pravého dolního opět stříbrný pes (chrt) v červeném poli. Místo jestřába je často uváděn sokol nebo sova. Všechny figury hleděly v erbu doprava. Jako klenot byl poloviční jednorožec; přikrývadla byla modrá a červená. Tehdy (r. 1492) byli Vencelíkové povýšeni do panského stavu Svaté říše římské.

sežní tržní osady v Třešti jihlavským svědectví Wolfela, vozky v Třešti, o zavraždění Martina Stubicka. Svědectví bylo vydáno na žádost Martinova bratra L. Stubicka. K tomuto listu je přitištěna velká pečeť Třeště v zeleném vosku a nese znak jednorožce; pečeť je silně poškozena a její okraje chybějí (srv. list z 20. IV. 1524 — Měst. arch. Jihlava).

2. Tímto pergamenovým listem dává purkmistr a rada městyse Třeště osvědčení pro Martina ze vsi Bukové; list pochází ze 17. XI. 1584 a je sepsán v českém jazyce. K němu je přivěšena krásně zachovalá velká pečeť Třeště s charakteristickým jednorožcem v přechodním goticko-renesančním, dole uprostřed slabě zašpičatělém štítu, obklopeném výraznou lištou v podobě jetelového trojlístku. V legendě umístěné na různě zprohýbané pásce je uvedeno: + S + CIVIVM + OPIDI + IN + TRZESST +. Pečeť je ze zeleného vosku a je přesným otiskem stříbrného pečetidla, které se zachovalo a je uloženo v Okresním archívu v Třešti.

3. Ve Stát. archivu v Brně a v Okr. muzeu v Telči je zachováno několik listin a listů s otisky malé pečeti městečka Třeště. Je to pečeť s českou legendou: + PECZET + PURMISTRA + MISTIS + TRZESSTIE. Ve vnějším kruhu této malé pečeti je renesanční štít s jednorožcem vpravo hledícím. Vnější okraj pečeti je ozdoben vavřínovým věnečkem.

V okresním archivu v Třešti jsou uloženy tři stará pečetidla tehdejšího městyse Třeště. Jejich podrobné popisy nebyly dosud uvedeny, takže jsou odborné veřejnosti neznámé. Pouze F. Zvolský²⁴ uvádí, že Třešť užívala v 16. století na pečetích jednorožce a později (kolem roku 1600) se změnou vrchnosti se též změnila městská pečeť, ve které je štít napříč dělený s ptákem a skákajícím psem. Zvolský dále píše, že od r. 1627, kdy prý Třešť přešla do rukou Herberštejnů, měla na pečetích jejich krokev.²⁵

Jelikož výše zmíněné údaje jsou jen stručné, podávám podrobný popis a vyobrazení všech dosud zjištěných pečetí a pečetidel městečka Třeště:

1. Nejstarší známou třešťskou pečeti je velká pečeť se znakem jednorožce, který byl přijat ze znaku tehdejší třešťské vrchnosti, Vencelíků z Vrchovišť.²⁶ Zachovaný typář je stříbrný, kruhovitý, o průměru 38 mm. Na obraze pečetidla je uprostřed štít ve slohu pozdně gotickém (na přechodu do štítu renesančního) a v něm jednorožec ve skoku doprava, se zdviženým ohonem. Štít je při spodním

²⁴ F. Z v o l s k ý, lit. c. 4, 1947, str. 56—57.

²⁵ V novější době se stručně zmínil o pečetích Třeště tamější okr. archivář J. K o v a ř í k v článku: Původ znaku města Třeště; Čas. Budovatel, č. 26 z 2. IX. 1957.

²⁶ Vencelíkové z Vrchovišť přišli do Třeště asi kolem r. 1493 nebo o něco dříve. Tehdy (r. 1493) koupil Václav Vencelík z Vrchovišť celé třešťské zboží, včetně Bukové a Jezdovic, od Zdeňka Konopišského ze Šternberka. Václav Vencelík patrně dovolil tehdy svému městečku Třešti, aby si do své pečeti a znaku vložili jeho rodinný erb. Snad bylo toto povolení stvrzeno samotným králem, jak se to obvykle dalo u většiny tehdejších královských a vrchnostenských měst, městeček a obcí.

okraji uprostřed slabě zašpičatělý, po stranách a při horním okraji slabě vykrojený, takže okraje a střed jsou zašpičatělé. Jednorožec je velmi pěkně rytý a má vodorovně dopředu směřující roh (s náznakem jeho spirálovitého stočení — růstu) a dlouhý roztržený a zdvižený ocas i rozdvojená kopýtká. Povrch celého štítu je zdoben různě stočenými rozvilinami. Těsně u štítu (nahore a po stranách) jsou jakési stylizované lilie nebo trojlístky. Od horního „trojlístku“ vybíhá doprava i doleva půlkruhovitá lišta, která se dole spojuje s dalším, stejným lištovitým půlkruhem, ležícím pod spodním okrajem štítu. Uvnitř těchto půlkruhů i mimo ně se vyskytuje různě stočená páska s majuskulní legendou: + S + CIVIVM + OPIDI + IN + TRZESST +. Páska je zpočátku silně doleva stočená (nachází se nahore uprostřed) a její konec je rovněž stočený doprava a leží v pravém půlkruhu. Vnitřní okraj každého půlkruhu, i vnitřní část samotného okraje, jsou zdobeny drobným a hustým perlovcem.

Tloušťka pečetní desky stříbrného typáře měří 2,8 mm. Držadlo je rovněž stříbrné, sklopné, asi 16 mm dlouhé a 37 mm široké, zdobené. Jeho ozdoba sestává z různě stočených, asi 3,0 mm širokých a 1,0 mm silných stříbrných drátků.

Podle pečetí zachovaných u výše zmíněných písemností víme, že tato velká pečeť se používala v období 1524—1584. Můžeme předpokládat, že se jí pečtilo i později, patrně až do změny tehdejších majitelů třeštského panství, při nejmenším do r. 1627. Všechny známé otisky této pečeti jsou vždy v zeleném vosku.

Kdy bylo toto pečetidlo zhotoveno, dosud nevíme, ale můžeme říci, že vzniklo jistě před rokem 1524. Podle rytby obrazu a celkového uspořádání a stylu práce lze jeho zhotovení klást do prvního nebo druhého desetiletí 16. století. Při této příležitosti upozorňuji, že způsob práce na typáři i jeho výzdoba upomínají velmi značně na podobně ryté velké pozdně gotické pečetidlo města Jihlavy, které má i značně podobný pečetní obraz a stylizaci pásy s legendou. Lze proto předpokládat, že velké třeštské stříbrné pečetidlo ze začátku 16. století bylo zhotoveno v Jihlavě, snad podle staršího pečetidla města Jihlavy (z r. 1479), a patrně i stejnou ryteckou dílnou. Z hlediska umělecko-výtvarného je zhotoveno skutečným umělcem-rytce.²⁷

2. Dalším zachovaným typářem tehdejšího městečka Třeště je malá pečeť s českou legendou v renesanční (humanistické) majuskule, která zní: + PECZET +

²⁷ Při této příležitosti bych chtěl upozornit, že pečeť Krištofa Vencelíka z Vrchovišť, která je přivěšena k privilegii ze dne 17. I. 1574 (jímž potvrzuje dřívější práva městyse Třeště), se vyznačuje nápadně podobnou rytbou jako výše zmíněná velká třeštská pečeť. Patrně i tato vencelíkovská pečeť byla zhotovena v Jihlavě. Opis této pečeti je německý v majuskule (S. HERR. ZV. SERABITZ. etc.). Nyní vyvstává otázka, komu pečeť náležela, zda Krištofu Vencelíkovi nebo jeho otci? Nepoužíval Krištof Vencelík pečeť otcovu nebo dokonce dědovu, neboť na přivěšené pečeti není uvedeno jméno Krištofovo? Zdá se, že tato pečeť je starší, neboť celkový tvar erbu, klenotu, příkrývadla i pásy s opisem je pozdně gotický (srovn. sign. NS-1574, Jan. 17-Triesch — Stát. arch. v Brně). Pak by tato vencelíkovská pečeť byla přibližně stejně stará jako pečeť městečka Třeště.

PURMISTRA + MISTIS + TRZESSTIE. Ve vnitřním kruhu tohoto malého pečetidla, které má průměr 19 mm, je pozdně renesanční štít s jednorožcem ve skoku, an hledí vpravo. Roh jednorožce je rýhovaný, naznačující jeho stáčení, vyrůstající z čela zvířete a směřující přímo vpřed. Ocas jednorožce je poměrně krátký. Samostatný štít je při dolním okraji uprostřed slabě zašpičatělý, po stranách vykrojený. Při horním okraji je zprohýbaný, s hrotem uprostřed ostře zašpičatělým a vybíhajícím. Pravý a levý horní okraj erbu je šikmo seříznutý. V místě, kde je erb po pravé i levé straně vykrojený, je malý křížek. Vnější okraj tohoto stříbrného typáře (i pečetí) je těsně nad legendou zdoben kruhovým vavřínovým věnečkem tvořeným z drobných a stylizovaných lístečků nebo jehliček vedle sebe ležících a na konci seříznutých. Nahoře uprostřed se tento stylizovaný věneček rozbíhá na každou stranu (vpravo a vlevo) od malého kolmo postaveného článku; dole pod legendou (mezi písmeny A a M) tento kruhový věneček končí (srv. obr. 3—4 na str. 56).

Zatím znám několik otisků těchto malých pečetí z let 1631, 1638 a dalších, které jsou pritištěny na písemnostech uložených ve Státním archívu v Brně a v Okresním muzeu v Telči. Bližší datum zhotovení stříbrného typáře není známo, ale lze podle celkového stylu rytby usuzovat, že vznikl v druhé polovině 16. století, spíše v jeho posledních třech nebo dvou desetiletích. S největší pravděpodobností se lze domnívat, že byl zhotoven některou zlatnicko-ryteckou dílnou v Jihlavě.

Pečetidlo je kruhové o průměru 29 mm; tloušťka pečetní destičky je 2,8 mm. Držadlo je rovněž stříbrné, 15 mm dlouhé, pevné, při okrajích zdobené a v nejširším místě dosahuje šířky 25 mm. Uprostřed držadla je na jeho konci oválný výstupek 18 mm dlouhý a asi 8,0 mm široký.

Tato malá pečeť se používala patrně od konce 16. století až do r. 1652, kdy byla nahrazena novou pečetí s herberštejnským znakem.

3. Z počátku druhé poloviny 17. století pochází další zachované pečetidlo městyse Třeště, ale již s jiným vrchnostenským znakem. Na obraze tohoto mosazného, kruhového pečetidla je ve vnitřním kruhu umístěn barokní erb (kartuš) s charakteristickou herberštejnskou krokví. Kolem erbu jsou na několika místech vytvořeny výkroje a stočené záhyby. Kolem znaku je vyryta legenda v majuskule: **§3 SIGILLVM §3 OPPIDI §3 TRISCH §3 1653**. Tento opis je z vnější i vnitřní strany omezen výraznou rýhou, která na pečetích (otiscích) vytváří lištu. Vnější okraj typáře je ozdoben stylizovaným vavřínovým věncem tvořeným ze tří vedle sebe ležících drobných, při okrajích kolmo seříznutých lístečků nebo jehliček. Tento stylizovaný vavřínový věneček je přerušen na čtyřech místech podélně umístěným válečkem; toto přerušení je přibližně nahoře uprostřed (nad písmenem S ve slově SIGILLVM), pak po stranách (nad písmeny M ve slově SIGILLVM a C ve slově TRISCH), potom dole pod písmenem I (ve slově OPPIDI). V horní polovině pečetidla směřují konce lístečků u obou větví dolů, v dolní polovině zase obráceně vzhůru.

Popsané pečetidlo je mosazné o průměru 35 mm; tloušťka pečetní desky je 4,8 mm. Krček pečetidla je rovněž mosazný, 6,5 mm dlouhý. Pak je ke krčku přiděláno železné držadlo, které je asi 88 mm dlouhé, kulaté, pouze při spodku poněkud rozšířené a pak vykrajované. Na svém konci je plocha držadla rozšířená, zřejmě po úderech na konec držadla při pečeti.

Toto pečetidlo je datováno r. 1653 (srv. obr. 5 a 6 na tab. II.), takže od tohoto data netrvalo jeho používání dlouho, neboť již v letech 1657 až 1669 bylo nahrazeno jiným, novým, edlbašským pečetidlem. Snad po odchodu Geyerů z Edelbachu se znovu začalo používat, když třeštské zboží koupili opět Herberštejnové. Lze to považovat za velmi pravděpodobné, neboť teprve v r. 1732 bylo zhotoveno další, nové pečetidlo.

4. Ve Státním archivu v Brně je uložen odlitek pečeti městyse Třeště (pod č. 705), o kterém se již dříve zmínil F. Zvolský.²⁸ Tento autor ji stručně popisuje a uvádí, že „*kolem roku 1600 se změnou vrchnosti se též změnila městská pečeť, na které je štít napříč dělený — v horní půli pták a v dolní snad skákající pes(?)*“ Tento Zvolského údaj o stáří pečeti není správný, neboť vznikla patrně v době, kdy Geyerové z Edelbachu byli majiteli třeštského panství, tj. někdy mezi r. 1657 až 1669.

Zachovaný odlitek pečeti je kruhovitý o průměru 35 mm. Její vnější okraj je zdoben vavřínovým věnečkem, jehož lístečky probíhají jediným směrem (zprava doleva). Ve vnitřním kruhu pečeti, který má průměr 22,5 mm, je vložen štít dole zakulacený a zdobený ve formě barokních kartuší; je napříč dělený na dvě stejné poloviny. V horní polovině štítu je umístěn pták, vlevo hledící, s rozpjatými křídly, který stojí na pahorku; v dolní polí je šikmo položena vrš nebo koš se širokým ústím a špičatým dolním koncem. Štít je 16,0 mm dlouhý a 12,0 mm široký (měřeno při horním okraji). Opis v humanistické majuskule je umístěn v pásce asi 3,3 mm široké a zní:  SIGILLVM OPPIDI TRISCH: Páska je oddělena od vnitřního kruhu pečeti výraznou lištou; rovněž je oddělena jinou, méně znatelnou lištou od okrajového vavřínového věnečku.

Na třeštských městských písemnostech nebyla tato pečeť dosud nalezena. Snad se toto pečetidlo zachovalo až do naší doby; dnes je nezvěštné. Nese zjednodušený znak Geyerů z Edelbachu, kteří měli v rozmnoženém čtvrceném znaku ptáka vlevo hledícího v modrém poli (snad supa — mluvící znak), an stojí na trojdílném pahrbku (tj. v pravém horním a levém dolním poli). V levém horním a v pravém dolním červeném poli je šikmo položený koš (vrš).²⁹ Z tohoto zjištění vyplývá, že výše popsaná pečeť městyse Třeště musila vzniknout za vlády Geyerů z Edelbachu na Třešti, patrně v šedesátých letech 17. století, čemuž nasvědčuje i tvar pečeti a erbu.

²⁸ F. Zvolský, lit. c. 4, 1947, str. 56—57.

²⁹ Srovn.: Siebmacher, Maehrischer Adel, Bd IV, 10, tab. 27; nebo Des Neuen Wapenbuchs z r. 1657, sv. III, tab. 48, obr. 2.

5. Roku 1732 vznikla nová třeštská pečeť s herberštejnským znakem. Je to menší kruhovitá pečeť o průměru 21 mm. Ve vnitřním kruhu o průměru 13,0 mm je umístěn jednoduchý znak herberštejnský, štít s krokví; samotný znak je 10,0 mm dlouhý a 8,5 mm široký. Kolem něho jsou slabě naznačeny barokní kartušovitě ozdoby. Legenda v majuskule je umístěna v pásce 3,0 mm široké, omezené z obou stran lištou; vnitřní lišta je mnohem silnější nežli vnější. Opis zní: * SIGIL. MARC. TRISCH. 1732. Vnější okraj pečeti je z výrazného perlovce. Typář se bohužel nezachoval, ale jeho otisk je uložen ve sbírcce pečetních odlitků ve Státním archivu v Brně pod č. 929d. Tato pečeť se používala především v 18. století.

6. Počátkem druhé poloviny 19. století používalo tehdejší městečko Třešť na pečeti obraz korunované nešachované orlice vlevo hledící s německou legendou (srv. F. Zvolský, 1947). Podle zachovaného otisku (viz Státní archiv v Brně, sign. 929e, sbírka odlitků pečeti) je pečeť kruhovitá o průměru 30 mm. Uprostřed pečeti je volně umístěná jednoduchá nešachovaná orlice vlevo hledící a kolem ní je nápis: + MARKTGEMEINDE + TRIESCH.

Přibližně stejná orlice byla umístěna na obecních nálepkách obce Třeště (sloužících k uzavírání úředních dopisů).

7. Po císařském povolení užívat vlastního městského znaku a povýšení Třeště na město diplomem z 23. II. 1902 dalo si obecní představitelstvo zhotovit nové městské pečetidlo s českou legendou a uděleným městským znakem. Typář k této pečeti je zachován a uložen v Okresním archivu v Třešti. Tato nejmladší třeštská pečeť je kruhovitá o průměru 37 mm; ve vnitřní části pečeti, která tvoří kruh o průměru 20,5 mm, je štít napodobující styl renesančních erbů, ve kterém je vzpřímený jednorožec doprava hledící se zdviženým ohonem. Jemným vodorovným rýhováním je naznačeno, že jednorožec se nalézá v modrém poli. Samotný erb je po stranách vykrojovaný, při středu dolního okraje zašpičatělý. Rovněž je zašpičatělý uprostřed horního okraje a po jeho obou stranách je šikmo seříznutý; je 18,5 mm dlouhý a 15,0 mm široký (měřeno při horním okraji štítu). Vnitřní kruh pečeti je oddělen od pásky s legendou výrazným perlovcem. Legenda je česká a zní: * OBECNÍ ÚŘAD MĚSTA * TŘEŠTĚ. První tři slova legendy jsou umístěna v horním půlkruhu a poslední (TŘEŠTĚ) dole uprostřed. Mezi počátečním písmenem O (ve slově OBECNÍ) a Ě (ve slově TŘEŠTĚ) se vyskytuje šesticípá hvězdička; jiná, podobná šesticípá hvězdička je na protilehlé straně mezi písmeny A (ve slově MĚSTA) a T (ve slově TŘEŠTĚ). Páska s legendou je široká 6,0 mm. Vnější okraj pečeti je znázorněn dvojí přerušovanou lištou.

Nejstarší známý znak městyse Třeště je typickým příkladem vrchnostenského znaku (se stříbrným nebo zlatým jednorožcem v modrém poli), který byl používán v obecním erbu v 16. století a v první polovině 17. století. Se změnou vrchnosti (v r. 1627) se městský znak ihned nezměnil, nýbrž tato změna znaku nastala až roku 1653, kdy namísto původního vencelíkovského znaku jednorožce byl do znaku třeštského uveden znak herberštejnský — bílá krokev v červeném poli. Další



1



2



3



4



5



6

1—2. Velká pečeť města Telče z roku 1650.

(1. Líc mosazného pečetidla, OM Telč, č. G3 — 2. Novodobý odlitek pečetidla.)

3. Menší pečetidlo města Telče z roku 1650 (OM Telč, č. G 4)

4—5. Sekret města Telče z počátku 17. století.

(1. Novodobý otisk. — 2. Zachovaný typář, OM, č. G 5).

6. Líc stříbrného rychtářského pečetidla města Telče z roku 1651, OM č. G 6.



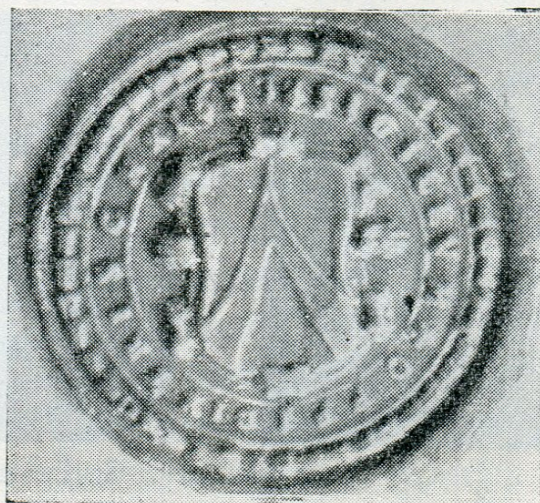
1



2



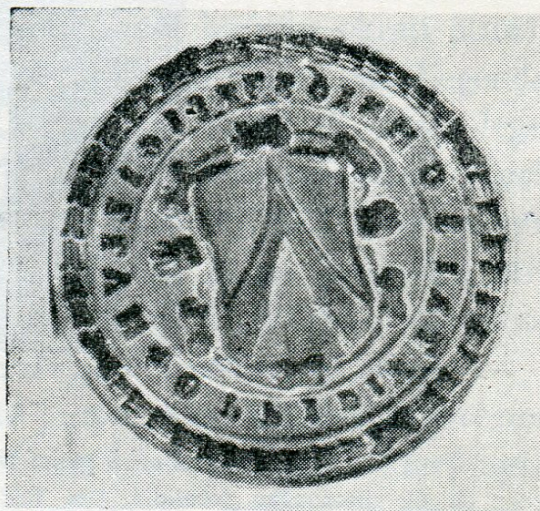
3



5



4



6

- 1.—2. Velká gotická pečeť Třeště (líc stříbrného pečetidla a jeho odlitek).
 3.—4. Malá pečeť Třeště z konce 16. století (stříbrný typář a jeho odlitek).
 5.—6. Velká barokní pečeť Třeště z roku 1653 s herberštejským znakem.

změna městského znaku nastala opět za Geyerů z Edelbachu, kdy v třeštském erbu byl geyerovský napříč dělený štít s ptákem v horním a vrší (košem) v dolním poli. Když r. 1669 koupili třeštské zboží opět Herberštejnové (pocházející z rakouské větve), počal užívat městys Třešť opět jejich znaku bílé krokve, což trvalo až do 19. století. Nástupem Šternbachů (r. 1843) se erb městyse Třeště již nezměnil. Když byla r. 1901 (dne 22. XII.) Třešť povýšena na město, byl jí k žádosti městské rady udělen a potvrzen dřívější vencelíkovský znak, vztyčený bílý jednorožec v modrém poli (viz diplom z 23. II. 1902).³⁰

Zdali Třešť používala před rokem 1493 nějakého znaku, především vrchnostenského, nelze dnes říci, i když majiteli tehdejšího třeštského zboží byli korouhevní páni Konopišští ze Šternberka.³¹

Z Hornického ústavu ČSAV v Praze

³⁰ Vencelíkové z Vrchovišť měli v rodovém znaku zlatého jednorožce v modrém poli, a nikoliv bílého. Z heraldicky správného hlediska měl být v císařském diplomu Františka Josefa I. dán městu Třešti jednorožec zlatý a nikoliv bílý. Jelikož si tehdejší městské představenstvo vyžádalo bílého jednorožce, byl tento městu udělen, a proto zůstává v plné platnosti. K tomu připomínám, že bílého jednorožce v černém poli měli ve znaku ještě Kamýkové z Pokratic, kdežto zlatého jednorožce v černém poli nosili Běškovcové z Běškovic. Rovněž Jeníškové z Újezda měli též jednorožce v erbu pokosem rozděleném. Také další šlechtické rody nosili jednorožce, resp. i dva ve svém znaku. Z českých měst mají jednorožce ve znaku např. Hojná Voda, Vamberk a Žirovnice. Posledně zmíněné město jej patrně dostalo též od Vencelíků z Vrchovišť, když byli vlastníky žirovnického zboží.

³¹ Na závěr těchto poznámek bych chtěl opravit některé chyby zjištěné v I. části mé práce „Městské pečete a erby na Jihlavsku. VSV, sv. III, 1959. Prosím čtenáře, aby si je nyní laskavě opravil. Jsou to:

¹ Na str. 90 je uvedeno, že první písemné zprávy o Jihlavě známe z let 1174 a 1179. K tomu připomínám, že tato data nejsou pravdivá, neboť jde o údaje z Bočkových fals. První skutečná zmínka o Staré Jihlavě je z r. 1233.

² Na str. 96 je uvedeno, že opis na pečeti popsán pod č. 3 zní takto: + Sigillvm. minus. civim. de Iglavie. Místo Iglavie má být Iglavia.

³ Na str. 99 a 100 je poznamenáno, že jihlavský purkmistr Schönowitz ztratil r. 1540 malé městské pečetidlo. Správné jméno purkmistra z r. 1540 je Schinabitz a nikoliv Schönowitz. Podle M. Leupolda, str. 90–91, z r. 1861 (d'Elvert) bylo ztracené pečetidlo opět v Dačicích nalezeno. Zdá se, že bylo opět v používání až do r. 1560, popříp. i déle; viz str. 100 mé práce.

⁴ Podle údajů J. Šebánka a Š. Duškové, Česká listina doby přemyslovské. III – Listina měst a jejich obyvatel (Sborník arch. prací, r. VI, č. 2), 1959, str. 124, byla nejstarší štítovitá pečeť města Jihlavy (popsaná v mé práci pod č. 1 na str. 95–96) přivěšena k listině z 2. XI. 1258. Z tohoto zjištění jasně vyplývá, že nejstarší jihlavská pečeť vznikla před r. 1258.